

มนุษยนิเวศ: แนวคิดและการบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อสร้างสัมพันธภาพในสังคม

Human Ecology: Concepts and the Integration of Buddha Dhamma for Creating Social Relationships

พระครูพิสุทธธรรมาภีรต ปฎิภาโณ (เการาช)¹ และพระศรีสมโพธิ (วรัญญู สอนชุน)²

Phra Khru Phisutthammaphirat (Patipano) and Phrasrisomphot (Waranyoo Sornchun)

Received: March 12, 2025

Revised: November 14, 2025

Accepted: January 01, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาหลักทศ 6 ที่มีอิทธิพลต่อมนุษย์ในสังคม 2) ศึกษาแนวทางการสร้างความสัมพันธ์การอยู่ร่วมกันตามหลักทศ 6 และ 3) เสนอแนวทางการบูรณาการหลักทศ 6 ในการสร้างสัมพันธภาพในสังคม เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาค้นคว้าข้อมูลทางเอกสารและการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลเชิงลึกรวม 15 รูป/คน และการสนทนากลุ่มเฉพาะ จำนวน 8 รูป/คน วิเคราะห์ข้อมูลเนื้อหาเชิงพรรณนา ผลการวิจัย พบว่า 1) อิทธิพลของหลักทศ 6 ต่อมนุษย์ในสังคมทศ 6 มีบทบาทสำคัญในการกำหนดแนวทางปฏิบัติของบุคคลในแต่ละสถานะทางสังคม โดยเป็นกรอบในการดำเนินชีวิต การนำหลักทศ 6 ไปปฏิบัติช่วยลดความขัดแย้งในครอบครัว สังคม และองค์กร รวมถึงส่งเสริมความยุติธรรมและการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข 2) แนวทางการสร้างความสัมพันธ์การอยู่ร่วมกันตามหลักทศ 6 ส่งเสริมบทบาทของครอบครัวในการปลูกฝังศีลธรรม การปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมตั้งแต่เยาว์วัยช่วยให้บุคคลมีความรับผิดชอบและเคารพผู้อื่น สร้างความเข้าใจและความเคารพซึ่งกันและกัน และ 3) แนวทางการบูรณาการหลักทศ 6 ในการสร้างสัมพันธภาพในสังคมผ่านนิเวศวิทยามนุษย์ คือ 3.1) การส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัว 3.2) การพัฒนาความสัมพันธ์ในที่ทำงานและเพื่อนร่วมงานให้มีประสิทธิภาพ 3.3) การเสริมสร้างความผูกพันระหว่างชุมชนและสังคม 3.4) การพัฒนาระบบการศึกษาและความรู้ที่

¹⁻² มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย; Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding author, e-mail: nattha915628@gmail.com, Tel. 099-2939147

สอดคล้องกับนิเวศวิทยามนุษย์และหลักการหกทิศ และ 3.5) การสร้างสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อมตามหลัก 6 ทิศและนิเวศวิทยามนุษย์

คำสำคัญ: ทิศ 6, มนุษยนิเวศ, สร้างสัมพันธภาพ, หลักพุทธธรรม

Abstract

The purposes of this research article were 1) to study Disa 6 (Six Directions) influencing humans in society; 2) to examine approaches to building relationships and coexistence based on Disa 6 (Six Directions); and 3) to propose guidelines for integrating Disa 6 (Six Directions) into building relationships in society. This was the qualitative research, involving document analysis, interviews with 15 informants, and focus group discussions with 8 participants. Descriptive content analysis was used to analyze the data. The research findings revealed that 1) the influence of Disa 6 (Six Directions) on humans in society: Disa 6 (Six Directions) played a significant role in shaping the conduct of individuals in different social statuses, serving as a framework for life. Applying Disa 6 (Six Directions) helped reduce conflict in families, societies, and organizations, as well as promoting justice and peaceful coexistence; 2) the guidelines for building harmonious relationships based on Disa 6 (Six Directions) promoted the role of the family in instilling morality. Cultivating virtues and ethics from a young age helped individuals be responsible and respectful of others, fostering understanding and mutual respect; 3) the guidelines for integrating Disa 6 (Six Directions) in building social relationships through human ecology included 3.1) promoting interpersonal relationships within families; 3.2) developing effective relationships in the workplace and among colleagues; 3.3) strengthening community and social bonds; 3.4) developing an education and knowledge system that aligned with human ecology and Disa 6 (Six Directions); and 3.5) creating a balance between economic and environmental development according to Disa 6 (Six Directions) and human ecology.

Keywords: Disa 6 (Six Directions), human ecology, relationship building,

Buddha Dhamma

บทนำ

มนุษย์นิเวศ (Human Ecology) เป็นศาสตร์ที่ศึกษาความสัมพันธ์เชิงระบบระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมทั้งในมิติทางกายภาพ สังคม และวัฒนธรรม โดยมองว่าพฤติกรรมของมนุษย์ถูกกำหนดและหล่อหลอมจากบริบทแวดล้อมที่ตนอยู่อาศัย รวมถึงความสัมพันธ์กับบุคคลรอบข้างในระบบต่าง ๆ (ชูศักดิ์ วิทยาภัก, 2561) เช่น ครอบครัว อาชีพ และชุมชน แนวคิดนี้ชี้ให้เห็นว่า “มนุษย์มิได้ดำรงอยู่อย่างโดดเดี่ยว” แต่เป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศทางสังคมที่มีปฏิสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อคุณภาพชีวิต ความมั่นคงของครอบครัว และความเข้มแข็งของสังคม โดยเฉพาะในสังคมไทยที่กำลังเผชิญความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยี ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลอ่อนแอลง เช่น ความห่างเหินระหว่างรุ่น ความเปลี่ยนแปลงโครงสร้างครอบครัว และความขัดแย้งในชุมชน ดังนั้น การบูรณาการแนวคิดมนุษย์นิเวศกับหลักพุทธธรรม โดยเฉพาะ “หลักทศ 6” ซึ่งกำหนดหน้าที่และบทบาททางสังคมอย่างเป็นระบบ จึงเป็นแนวทางสำคัญในการทำความเข้าใจและฟื้นฟูสัมพันธ์ภาพที่ดีในสังคมไทยปัจจุบัน

มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศทางสังคม โดยเน้นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสิ่งแวดล้อม ทั้งในด้านกายภาพและสังคม ในสังคมไทย “แนวคิดนี้สามารถบูรณาการเข้ากับหลักพุทธธรรม ซึ่งเน้นการพัฒนาจิตใจและความรับผิดชอบต่อส่วนรวม หลักธรรมในพระพุทธศาสนา เช่น “หลักทศ 6” (พระไตรปิฎกภาษาไทย 11/242/244) กล่าวถึงการปฏิบัติตนต่อบุคคลต่าง ๆ ในสังคมเพื่อสร้างความสมดุลและความสงบสุขในการอยู่ร่วมกัน โดยใช้หลักการเมตตา กรุณา และความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ซึ่งเป็นรากฐานของการสร้างสัมพันธ์ที่ดีระหว่างบุคคลในสังคม” (พุทธทาสภิกขุ, 2551) แนวคิดนี้สามารถประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์และพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เพื่อสร้างความสมดุลและยั่งยืนในการอยู่ร่วมกัน หลักทศ 6 ในพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางสำคัญที่ช่วยส่งเสริมความสัมพันธ์ในสังคม โดยกำหนดบทบาทหน้าที่ของแต่ละบุคคล เช่น บุตรปฏิบัติต่อบิดามารดา สามีภรรยาปฏิบัติต่อกัน และนายจ้างปฏิบัติต่อลูกจ้าง การปฏิบัติตามหลักนี้ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจ ความเคารพ และความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของสังคมที่เข้มแข็ง

พุทธศาสนาเน้นความเชื่อมโยงระหว่างสิ่งมีชีวิตทั้งหมดและสิ่งแวดล้อมส่งเสริมความสัมพันธ์ที่กลมกลืนกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติมุมมองนี้สอดคล้องกับแนวคิดของมนุษย์เชิงนิเวศในอารยธรรมนิเวศวิทยา โดยมุ่งเน้นไปที่ “จริยธรรมทางนิเวศวิทยาในพุทธศาสนาที่ส่งเสริมให้บุคคลเคารพกฎธรรมชาติจริยธรรมทางนิเวศวิทยาความรับผิดชอบต่อสังคม คำสอนของพระพุทธศาสนากระตุ้นให้บุคคลปลูกฝังความเคารพอย่างลึกซึ้งต่อกฎหมายนิเวศวิทยาตามธรรมชาติ และดำรงชีวิต

โดยไม่ทำลายสมดุลของระบบนิเวศ” (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตโต), 2564) ยังช่วยส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสมดุลและยั่งยืนระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติสิ่งนี้สอดคล้องกับหลักการของมนุษยนิยมเชิงนิเวศโดยเน้นถึงความสำคัญของความสามัคคีระหว่างมนุษย์ เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม

ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความประสงค์ที่จะศึกษาแนวคิดของมนุษยนิเวศและการบูรณาการหลักทศ 6 ในการสร้างสัมพันธภาพที่ดีระหว่างบุคคลในสังคมไทย การบูรณาการแนวคิดนี้จะช่วยเสริมสร้างความเข้าใจในเรื่องของการดำเนินชีวิตตามหลักคำสอนทางศาสนา ซึ่งสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาความสัมพันธ์ทางสังคมให้แข็งแกร่งและยั่งยืน โดยมีการวิเคราะห์เชิงลึกเกี่ยวกับการนำหลักทศ 6 มาปรับใช้ในชีวิตประจำวันและการสร้างสังคมที่มีความสามัคคีและคุณธรรม

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาหลักทศ 6 ที่มีอิทธิพลต่อมนุษย์ในสังคม
2. เพื่อศึกษาแนวทางการสร้างความสัมพันธ์การอยู่ร่วมกันตามหลักทศ 6
3. เพื่อเสนอแนวทางการบูรณาการหลักทศ 6 ในการสร้างสัมพันธภาพในสังคม

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. การศึกษาในเชิงเอกสารจากคัมภีร์ชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปีพุทธศักราช 2539 เน้นศึกษาสังคาลกะสูตรแห่งที่มณิกาย ปาฐกถารวด ว่าด้วยหลักทศ 6 ที่กำหนดการทำหน้าที่ในสังคม (Social Duty) ประกอบด้วย 1) ทิศเบื้องหน้า คือ ปรตถิมทิศ ได้แก่ บิดา มารดา 2) ทิศเบื้องขวา คือ ทักขิมทิศ ได้แก่ ครูอาจารย์ 3) ทิศเบื้องหลัง คือ ปัจฉิมทิศ ได้แก่ สามเณร 4) ทิศเบื้องซ้าย คือ อุตตรทิศ ได้แก่ มิตรสหาย 5) ทิศเบื้องบน คือ อูปริมทิศ ได้แก่ พระสงฆ์ สมณพราหมณ์ และ 6) ทิศเบื้องล่าง คือ เภฏิมทิศ ได้แก่ ลูกจ้างกับนายจ้าง และศึกษาคัมภีร์ชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่ ศึกษาทฤษฎีมนุษยนิเวศ (Human Ecology Theory) ทฤษฎีจริยธรรมทางนิเวศวิทยา (Environmental Ethics) หนังสือ ตำรา และเอกสารอื่น ๆ ที่มีความเกี่ยวข้องทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น หนังสือพุทธธรรม หรือหนังสือวิชาการ บทความ วารสารวิชาการ รายงานการวิจัย สื่อออนไลน์ที่เกี่ยวข้องตรง

2. การสัมภาษณ์เชิงลึกในงานวิจัยนี้ใช้การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยกำหนดเกณฑ์การคัดเลือกอย่างชัดเจน ผู้ให้ข้อมูลต้องเป็นผู้ที่มีความรู้หรือประสบการณ์เกี่ยวกับบทบาททางสังคมตามหลักทศ 6 และต้องมีบทบาทเกี่ยวข้องโดยตรงกับชุมชน เช่น พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน นักวิชาการ หรือผู้สูงอายุที่เป็นแบบอย่างด้านคุณธรรม นอกจากนี้ต้องเป็นผู้ที่มีประสบการณ์เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธ์ภาพในครอบครัว องค์กร หรือชุมชน สามารถให้ข้อมูลเชิงลึก วิเคราะห์ และอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมได้อย่างมีเหตุผล พร้อมทั้งยินยอมเข้าร่วมให้ข้อมูลด้วยความสมัครใจ ภายใต้เกณฑ์ดังกล่าว ผู้วิจัยได้คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลรวมทั้งสิ้น 15 รูป/คน ซึ่งเป็นผู้นำท้องถิ่นและปราชญ์ชุมชนที่มีความเข้าใจในหน้าที่ทางสังคมและเป็นแบบอย่างที่ดี เพื่อให้ได้ข้อมูลจริง ข้อมูลเชิงวิเคราะห์ รวมถึงข้อคิดเห็นและข้อเสนอที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาสัมพันธ์ภาพในสังคม

3. การสนทนากลุ่มเฉพาะกับผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 8 รูป/คน ประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านพุทธศาสนา 4 รูป/คน และนักวิชาการด้านสังคมศาสตร์ 4 รูป/คน เพื่อให้ได้แนวทางการสร้างสัมพันธ์ภาพในสังคม

4. การเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย ผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลสำคัญ ๆ จากการศึกษา ค้นคว้า และทบทวนไว้ในแนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับทศ 6 หลักการมนุษย์สัมพันธ์ หน้าที่ทางสังคมทุกระดับชั้น และเก็บข้อมูลจากส่วนเอกสารคัมภีร์อื่น ๆ หนังสือ ตำรา รายงานวิจัยที่เป็นที่ยอมรับ ผู้ทรงคุณวุฒิ หนังสืองานเขียนยุคปัจจุบัน รวมถึงข้อมูลสำคัญต่าง ๆ ทางสื่อดิจิทัลที่เกี่ยวข้องจนถึงปัจจุบัน

5. การวิเคราะห์ข้อมูล เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาค้นคว้าข้อมูลทางเอกสารและการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลเชิงลึก สนทนากลุ่มเฉพาะ วิเคราะห์ข้อมูลเนื้อหาเชิงพรรณนาจากข้อมูลหลักคือทศ 6 ที่ทบทวนจากพระไตรปิฎก รายงานวิจัย สื่อออนไลน์อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ โดยแต่ละข้อนี้จะมีอิทธิพล แนวคิด วิธีการประยุกต์ใช้ที่เด่นชัดมากขึ้น ง่ายต่อการนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เกิดคุณภาพชีวิตในที่สุด

สรุปผลการวิจัย

1. การศึกษาหลักทศ 6 ที่มีอิทธิพลต่อมนุษย์ในสังคมพบว่า หลักทศ 6 มีบทบาทสำคัญในการกำหนดแนวทางปฏิบัติของบุคคลในแต่ละสถานะทางสังคม โดยเป็นกรอบในการดำเนินชีวิตที่ช่วยให้บุคคลสามารถปฏิบัติต่อกันด้วยความเคารพและความรับผิดชอบ ตัวอย่างเช่น บิดามารดามีหน้าที่อบรมเลี้ยงดูบุตรด้วยความรักและศีลธรรม ขณะที่บุตรต้องแสดงความกตัญญูแก่ผู้ที่ต่อพ่อแม่

การนำหลักทศ 6 ไปปฏิบัติช่วยลดความขัดแย้งในครอบครัวและสังคม การเคารพทบาทของกันและกันทำให้เกิดความเข้าใจและความร่วมมือระหว่างบุคคล ช่วยลดความขัดแย้งทางสังคมทั้งในระดับครอบครัวและองค์กร รวมถึงส่งเสริมความยุติธรรมและการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข

2. การศึกษาแนวทางการสร้างความสัมพันธ์การอยู่ร่วมกันตามหลักทศ 6 พบว่า แนวทางการสร้างความสัมพันธ์การอยู่ร่วมกันตามหลักทศ 6 ส่งเสริมบทบาทของครอบครัวในการปลูกฝังศีลธรรม ครอบครัวเป็นหน่วยพื้นฐานของสังคม การปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมตั้งแต่วัยเยาว์ช่วยให้บุคคลมีความรับผิดชอบและเคารพผู้อื่น ใช้หลักพุทธธรรมในการสร้างความเข้าใจและความเคารพซึ่งกันและกัน หลักพุทธธรรม เช่น เมตตา กรุณา และขันติ สามารถช่วยสร้างสังคมที่มีความเข้าใจและอดทนต่อความแตกต่าง สร้างพื้นที่สาธารณะและชุมชนที่ส่งเสริมความสามัคคี การพัฒนาพื้นที่ที่เอื้อต่อการพบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็น จะช่วยให้สมาชิกในสังคมมีความเข้าใจและลดความขัดแย้ง

3. แนวทางการบูรณาการหลักทศ 6 ในการสร้างสัมพันธ์ภาพในสังคม พบว่า แนวทางการบูรณาการหลักทศ 6 ในการสร้างสัมพันธ์ภาพในสังคมด้วยหลักมนุษยนิเวศเป็นแนวคิดที่ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคม วัฒนธรรม และธรรมชาติ ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ร่วมกับหลักทศ 6 ในพระพุทธศาสนาเพื่อสร้างสัมพันธ์ภาพที่ดีในสังคม แนวทางการบูรณาการหลักทศ 6 ด้วยหลักมนุษยนิเวศ ดังนี้

3.1 การส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัว ปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้แก่สมาชิกในครอบครัว โดยเน้นการสอนเรื่องความกตัญญูตเวที การให้ความรักและการดูแลซึ่งกันและกัน พัฒนาแนวทางการดูแลผู้สูงอายุในสังคมที่เปลี่ยนแปลง เช่น การสนับสนุนให้เกิดระบบครอบครัวขยายที่ช่วยดูแลกันระหว่างรุ่น ใช้หลักมนุษยนิเวศในการออกแบบชุมชนที่เอื้อต่อการใช้ชีวิตร่วมกัน เช่น การสร้างพื้นที่สาธารณะที่ส่งเสริมปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว

3.2 การพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับอาชีพและเพื่อนร่วมงาน ปลูกฝังวัฒนธรรมองค์กรที่เคารพซึ่งกันและกัน โดยใช้หลักพุทธธรรม เช่น เมตตา กรุณา และสัจจะ พัฒนาโปรแกรมอบรมคุณธรรมและจริยธรรมในสถานที่ทำงานและสถานศึกษา เพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์เชิงบวกส่งเสริมกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่ช่วยให้พนักงานสามารถสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ที่ดี ลดความขัดแย้งในการทำงาน

3.3 การส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับชุมชนและสังคม ใช้หลักมนุษยนิเวศในการออกแบบชุมชนที่ส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข เช่น การพัฒนาพื้นที่สีเขียวที่เป็นจุดรวมตัวของชุมชนสนับสนุนบทบาทของผู้นำทางศาสนาในการเผยแพร่หลักทศ 6 ผ่านการเทศนา

และกิจกรรมทางศาสนา เสริมสร้างความรับผิดชอบต่อสังคมผ่านโครงการอาสาสมัครและกิจกรรมจิตอาสา เช่น การช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสในชุมชน

3.4 การพัฒนาองค์ความรู้และการศึกษาที่สอดคล้องกับหลักมนุษยนิเวศและหลักทศ 6 ส่งเสริมการบรรจุหลักทศ 6 ในหลักสูตรการศึกษาทุกระดับ เพื่อให้เยาวชนมีแนวทางในการดำเนินชีวิตที่เหมาะสมพัฒนาแนวทางการเรียนการสอนที่ส่งเสริมการปฏิบัติจริง เช่น โครงการพัฒนาจิตอาสาสำหรับนักเรียนและนักศึกษา สนับสนุนงานวิจัยเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างหลักมนุษยนิเวศกับหลักพุทธธรรม เพื่อพัฒนาแนวทางการอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืน

3.5 การพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมตามหลักทศ 6 และมนุษยนิเวศ ส่งเสริมการทำธุรกิจอย่างมีจริยธรรม โดยยึดหลักสัมมาทิฐิและหลักเศรษฐกิจพอเพียง สนับสนุนการพัฒนาโครงการที่คำนึงถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและความสัมพันธ์ทางสังคม เช่น เกษตรกรรมอินทรีย์ที่ช่วยสร้างความยั่งยืนให้กับชุมชน พัฒนานโยบายสาธารณะที่ส่งเสริมความสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมตามหลักพุทธธรรม

อภิปรายผลการวิจัย

1. การศึกษาหลักทศ 6 ที่มีอิทธิพลต่อมนุษย์ในสังคมพบว่าหลักทศ 6 มีบทบาทสำคัญในการกำหนดแนวทางปฏิบัติของบุคคลในแต่ละสถานะทางสังคม ช่วยลดความขัดแย้งในครอบครัวและสังคม ทั้งนี้เพราะทศ 6 เป็นกรอบในการดำเนินชีวิตที่ช่วยให้บุคคลสามารถปฏิบัติต่อกันด้วยความเคารพและความรับผิดชอบ สอดคล้องกับแนวคิดของสุชีพ ปุญญานุภาพ (2532) ที่อธิบายว่าหลักทศ 6 เป็นพันธสัญญาที่บุคคลพึงกระทำต่อกัน การผูกพันด้วยความกตัญญู กตเวทิต การรักใคร่กลมเกลียว การมีเมตตาธรรม เป็นรากฐานของจริยธรรมทางสังคมที่ช่วยให้มนุษย์สามารถรักษาสัมพันธภาพในครอบครัวและสังคมได้อย่างมั่นคง สอดคล้องกับงานวิจัยของวิฑิต บัวปรอท (2564) ได้ศึกษาเรื่อง “ทศ 6 ในพระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญในการสร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคคลในยุควิถีปกติใหม่” หลักคำสอนนี้เน้นถึงสิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบต่อแต่ละบุคคลในสังคม โดยแบ่งออกเป็น 6 ทศ ซึ่งเปรียบเสมือนการสร้างความสัมพันธ์และการปฏิบัติต่อกันระหว่างบุคคลประเภทต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวเรา ดังนั้นการปฏิบัติตามหลักทศ 6 นี้ ช่วยเสริมสร้างสัมพันธภาพที่ดีและมีคุณธรรมในสังคม โดยการกระทำตามหน้าที่และความรับผิดชอบต่อตนเองจะทำให้ชีวิตของบุคคลและสังคมโดยรวมเป็นไปอย่างสงบสุข

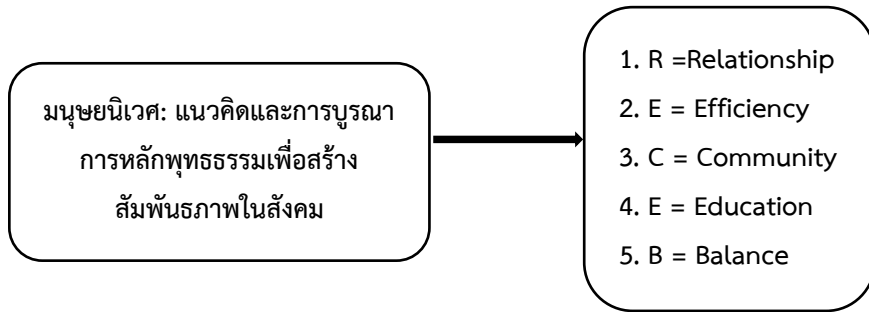
2. การศึกษาแนวทางการสร้างความสัมพันธ์การอยู่ร่วมกันตามหลักทศ 6 พบว่าแนวทางการสร้างความสัมพันธ์การอยู่ร่วมกันตามหลักทศ 6 ส่งเสริมบทบาทของครอบครัวในการ

ปลูกฝังศีลธรรม ทั้งนี้เพราะครอบครัวเป็นหน่วยพื้นฐานของสังคม การปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมตั้งแต่เยาว์วัยช่วยให้บุคคลมีความรับผิดชอบและเคารพผู้อื่น สอดคล้องกับแนวคิดของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต) (2564) เมื่อจะให้มนุษย์อยู่ร่วมกันด้วยกันความสุขครอบครัวเป็นศูนย์กลางของการปลูกฝังคุณค่าทางจริยธรรม ซึ่งเป็นแนวทางสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์ที่เข้มแข็งและลดความขัดแย้งในสังคม สอดคล้องกับงานวิจัยของพระปัญญกร ปญญาโร (จันทร์ประแดง) (2565) ได้ศึกษาเรื่อง “พุทธจริยธรรมครอบครัวในทศ 6 กับสังคมไทยยุคดิจิทัล” พุทธจริยธรรมคือ หลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่ควรประพฤติปฏิบัติเพื่อให้สมาชิกในครอบครัวสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างถูกต้องและเป็นสุข หลักธรรมทศ 6 อธิบายถึงความสำคัญของการปฏิบัติต่อบุคคลประเภทต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวเรา ซึ่งเปรียบเสมือนทศทั้ง 6 ในสังคมไทยยุคดิจิทัล ซึ่งเป็นสังคมที่เน้นความเจริญทางด้านวัตถุมากกว่าจิตใจ และมีขาดการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปใช้ในการดำเนินชีวิต จึงเกิดปัญหาต่าง ๆ เช่น การหย่าร้างและเด็กถูกทอดทิ้ง

3. ในการบูรณาการหลักทศ 6 กับแนวคิดมนุษยนิเวศ พบว่าทั้งสองแนวคิดมีจุดร่วมสำคัญคือ “การพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางสังคม” โดยหลักมนุษยนิเวศมองความสัมพันธ์เป็นระบบ ที่เชื่อมโยงระหว่างบุคคล ครอบครัว องค์กร ชุมชน และสังคม ส่วนหลักทศ 6 ให้รายละเอียดเชิงพฤติกรรมและหน้าที่ของแต่ละบทบาทในระบบนั้น การวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า เมื่อใช้มนุษยนิเวศเป็นกรอบตีความ จะเห็นว่าทศ 6 ทำหน้าที่เป็นตัวปรับสมดุลของความสัมพันธ์ในระบบนิเวศของมนุษย์ เพราะช่วยกำหนดวิธีที่บุคคลควรปฏิบัติต่อกันอย่างเหมาะสมตามบริบทซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของพร ช่วยเชื้อ (2551) กล่าวว่าหลักธรรมทศ 6 คือ การจำแนกความสัมพันธ์ของมนุษย์ซึ่งมีต่อมนุษย์ด้วยกันเอง เป็นสัมพันธ์ภาพอันดีงามที่มนุษย์ทุกคนพึงมีพึงปฏิบัติต่อผู้คนรอบกาย ดังนั้น การใช้มนุษยนิเวศในการตีความข้อมูลเชิงระบบ เช่น การมองความสัมพันธ์ในครอบครัวเป็นระบบย่อย การมองความสัมพันธ์ในองค์กรเป็นระบบนิเวศการทำงาน และการมองชุมชนเป็นระบบนิเวศสังคม ซึ่งล้วนสอดคล้องกับหลักทศ 6 ที่เน้นความเกื้อกูล ความเป็นมิตร และความสมดุลของหน้าที่ เมื่อเชื่อมโยงทั้งสองแนวคิดเข้าด้วยกันจึงทำให้เห็นภาพรวมของการอยู่ร่วมกันในสังคมไทยได้ชัดเจนและเป็นระบบมากขึ้น

องค์ความรู้ใหม่

ผู้วิจัยขอเสนอองค์ความรู้ใหม่ ดังนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

แนวทางการบูรณาการหลักทศ 6 ในการสร้างสัมพันธ์ภาพในสังคมผ่านนิเวศวิทยามนุษย์

1. R = Relationship การส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัว ส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่าง พ่อแม่ และลูก โดยการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้กับสมาชิกในครอบครัว เช่น การดูแลผู้สูงอายุ ส่งเสริมระบบครอบครัวขยาย ที่รองรับปฏิสัมพันธ์ในครอบครัวและส่งเสริมการทำงานร่วมกัน

2. E = Efficiency การพัฒนาความสัมพันธ์ในที่ทำงานและเพื่อนร่วมงาน เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพ ด้วยการส่งเสริมความเคารพและมิตรภาพ จัดกิจกรรมส่งเสริมกิจกรรมการสร้างความช่วยเหลือและการแบ่งปันความรู้เพื่อลดความขัดแย้งในสถานที่ทำงานและสร้างสภาพแวดล้อมการทำงานร่วมกัน

3. C = Community การเสริมสร้างความผูกพันระหว่างชุมชนและสังคม สร้างบรรยากาศสภาพแวดล้อมที่เป็นมิตรต่อชุมชนที่ส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ เช่น สนับสนุนผู้นำศาสนาในการเผยแพร่หลักธรรม 6 ทิศผ่านการแสดงธรรมเทศนาและกิจกรรมทางศาสนา หรือส่งเสริมความรับผิดชอบต่อสังคมผ่านโครงการอาสาสมัครและการริเริ่มบริการชุมชน

4. E = Education การพัฒนาระบบการศึกษาและความรู้ที่สอดคล้องกับนิเวศวิทยามนุษย์และการนำหลักทศ 6 มาประยุกต์ใช้ในหลักสูตรการศึกษาทุกระดับเพื่อชี้แนะเยาวชนให้เกิดการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ เช่น การมีส่วนร่วมของชุมชน และการพัฒนาจริยธรรมมาใช้ สนับสนุนการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างนิเวศวิทยามนุษย์กับหลักธรรมทางพุทธศาสนาเพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

5. B = Balance การสร้างสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมตามหลักทศ 6 และนิเวศวิทยามนุษย์ ส่งเสริมการสร้างธุรกิจอย่างมีจริยธรรมที่สอดคล้องกับการดำรงชีวิตที่

ถูกต้องและเศรษฐกิจพอเพียง สนับสนุนโครงการริเริ่มที่คำนึงถึงผลกระทบต่อด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม เช่น การทำเกษตรอินทรีย์เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน รวมทั้งการพัฒนานโยบายสาธารณะที่สร้างความกลมกลืนระหว่างการเติบโตทางเศรษฐกิจ ความเป็นอยู่ทางสังคม และความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม โดยยึดหลักพุทธศาสนา

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น องค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.), เทศบาล, องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.), สำนักงานเขตการศึกษาในพื้นที่, วัดและศูนย์ศึกษาพุทธศาสนา วันอาทิตย์จัดทำแผนนโยบายส่งเสริมการศึกษาด้านมนุษยนิเวศและหลักพุทธธรรมในสถานศึกษาในท้องถิ่นโดยการสนับสนุนให้โรงเรียนในท้องถิ่นบรรจุหลักสูตร 6 และแนวคิดมนุษยนิเวศในหลักสูตรการเรียนการสอน จัดกิจกรรมค่ายคุณธรรม จิตอาสา และการปฏิบัติธรรมสำหรับเยาวชนในท้องถิ่น

2. หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น เทศบาลตำบล, องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.), กำนัน-ผู้ใหญ่บ้าน, คณะกรรมการพัฒนาชุมชน, วัดและศูนย์ปฏิบัติธรรมในพื้นที่สร้างนโยบายพัฒนาพื้นที่สาธารณะและชุมชนให้สอดคล้องกับหลักมนุษยนิเวศ จัดทำแผนพัฒนาพื้นที่สาธารณะ เช่น ศูนย์ชุมชน ลานกิจกรรม วัด และสวนสาธารณะ ให้เป็นพื้นที่สร้างสรรค์ที่ส่งเสริมความสัมพันธ์ของคนในชุมชนผ่านกิจกรรมทางศาสนา วัฒนธรรม และสังคม

3. หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น เทศบาลตำบล, องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.), กำนัน-ผู้ใหญ่บ้าน, คณะกรรมการพัฒนาชุมชน, วัดและศูนย์ปฏิบัติธรรมในพื้นที่สร้างนโยบายส่งเสริมจริยธรรมและความสัมพันธ์ในสถานประกอบการท้องถิ่น ด้วยการสนับสนุนการอบรมคุณธรรมจริยธรรมในสถานประกอบการขนาดเล็กและกลาง (SME) ในท้องถิ่น โดยใช้หลักพุทธธรรม เช่น เมตตา กรุณา และสัจจะ รวมถึงส่งเสริมกิจกรรมอาสาสมัครเพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้ประกอบการและชุมชน

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. ใช้เป็นแนวทางพัฒนาโครงการส่งเสริมสัมพันธ์ภาพในชุมชนท้องถิ่น เช่น อบรมคุณธรรมตามหลักพุทธธรรม การจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในสถานศึกษา วัด และศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

2. ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนานโยบายชุมชนที่ยั่งยืน เช่น การจัดโครงการ “โรงเรียนคุณธรรม” โครงการ “วัดสร้างสุข” และกิจกรรมเรียนรู้หลักพุทธธรรมผ่านโครงการพัฒนาจิตอาสา

3. ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนานโยบายชุมชนที่ยั่งยืน เช่น การส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียง เกษตรอินทรีย์ และการออกแบบพื้นที่ที่ส่งเสริมความสัมพันธ์ทางสังคม เช่น ตลาดชุมชน หรือโครงการหมู่บ้านสีเขียว

เอกสารอ้างอิง

ชูศักดิ์ วิทยาภัก. (2561). *นิเวศวิทยามนุษย์: การศึกษาลิ่งแวดล้อมในมิติของสังคมและวัฒนธรรม*.

เชียงใหม่ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

พชร ช่วยเชื้อ. (2551). *ทิศ 6*. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ : พี เอ็น เค แอนด์ สกายพริ้นติงส์.

พระปัญญกร ปณฺญาโร (จันทร์ประแดง). (2565). พุทธจริยธรรมครอบครัวในทิศ 6 กับสังคมไทยยุค

ดิจิทัล. *วารสารวรมันมืองแหงพุทธศาสนาปริทรรศน์*, 9(2), 103-116.

พุทธทาสภิกขุ. (2541). *ธรรมโฆษณ์*. กรุงเทพฯ : สุขภาพใจ.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณ*

ราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

วิฑิต บัวปรอท. (2564). ทิศ 6 ในพระพุทธศาสนากับการสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างบุคคล ในยุควิถี

ปกติใหม่. *วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์*, 8(6), 208-211.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (2564). *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย*. (พิมพ์ครั้งที่ 56).

กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. (2539). *พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน*. กรุงเทพฯ : มหามงกุฎราช

วิทยาลัย.